



MINTZBERG'İN ÖRGÜTSEL YAPILANDIRMA TEORİSİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DEKİ SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ ÜZERİNE BİR İNCELENME

Kamil DEMİRHAN*

Özet

Bu çalışma sivil toplum kuruluşlarını (STK) örgütsel yapıları bakımından Henry Mintzberg'in "örgütsel yapılandırma" teorisine göre 'misyoner örgütler' çatısı altında ele almaktadır. Çalışmada STK'ların misyoner örgütlerin yapısal özelliklerini taşımadıkları takdirde bürokratikleşme, siyasallaşma, merkezileşme ve meşruiyet kaybı gibi sorunlara açık hale geldikleri savunulmaktadır. Çalışmada ilk olarak örgüt kavramı ve örgüt yapısı üzerinde durulmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarını örgütsel açıdan sınıflandırmak için kullanılan 'örgütsel yapılandırma' teorisinin temel öğeleri açıklanmaktadır. İkinci olarak, STK'ların dünyadaki ve Türkiye'deki gelişim süreci aktarılmaktadır. Son olarak, örgütsel yapılandırma teorisi çerçevesinde belirlenen göstergeler aracılığıyla, Türkiye'de farklı faaliyet alanlarında yer alan, kamuoyu tarafından tanınmış sivil toplum kuruluşlarının örgütsel yapılarına odaklanılmakta ve Mintzberg'in yaklaşımından faydalanarak STK'ların örgütsel gelişmişlik düzeyleri değerlendirilmektedir.

Anahtar Sözcükler: *Mintzberg, Örgütsel yapılandırma teorisi, Misyoner örgütler, Sivil toplum kuruluşları, Türkiye.*

A RESEARCH ON CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS IN TURKEY IN TERMS OF MINTZBERG'S ORGANIZATIONAL CONFIGURATION THEORY

Abstract

This study analyzes the organizational structures of civil society organizations under the category of "missionary organizations" with reference to Henry Mintzberg's "organizational configuration" theory. This study claims that if civil society organizations do not own the structural features of missionary organizations, they will be open to problems such as bureaucratization, politicization, centralization and legitimacy crises. This study firstly focuses on the concept of organization and organizational structure. It explains the main features of "organizational configuration" theory for the categorization of civil society organizations as organizations. Secondly, it presents the development process of civil society organizations in the world and in Turkey. Lastly, by means of indicators determined using organizational configuration theory, the study focuses on the organizational structures of popular civil society organizations in Turkey, and it evaluates the organizational development level of these organizations using the Mintzberg's theory.

KeyWords: *Mintzberg, Organizational configuration theory, Missionary organizations, Civil society organizations, Turkey.*

*Yrd. Doç. Dr., Bülent Ecevit Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ZONGULDAK.
e-posta: demirhankamil@gmail.com

1. GİRİŞ

Bu çalışma, sivil toplum örgütlerini/kuruluşlarını (STK) örgütsel yapıları bakımından Henry Mintzberg'in "örgütsel yapılandırma" (organizational configuration) teorisinden yararlanarak 'misyoner örgütler' çatısı altında ele almakta ve STK'ların sahip olması gereken özellikleri açıklamaktadır. Çalışmada, STK'ların misyoner örgütlerin yapısal özelliklerini taşımadıkları takdirde bürokratikleşme, siyasallaşma, merkezileşme ve meşruiyet kaybı gibi sorunlara açık hale gelecekleri savunulmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye'de faaliyet gösteren ve kamuoyu tarafından tanınmış STK'lar Mintzberg'in yaklaşımı çerçevesinde incelenmektedir. Türkiye'de sivil toplum örgütlerinin yapısal özellikleri ve karşılaştıkları temel sorunlar üzerinde durularak, Mintzberg'in örgütsel yapılandırma teorisi bağlamında bu sorunlarla mücadele olanakları değerlendirilmektedir.

Günümüzde, küreselleşme süreciyle birlikte sivil toplum örgütlerinin toplumsal, yönetsel ve ekonomik alanlardaki işlevleri artmıştır. Belirli bir misyon etrafında kurulan ve kuruluş aşamasında örgütsel açıdan küçük ölçekli olan bu örgütler, zaman içerisinde kurumsallaşarak büyük örgütlere dönüşmektedir. Dünyadaki sivil toplum örgütlerinin büyük bir bölümünün son otuz yıllık dönemde ortaya çıktığı görülmektedir. STK'ların temel amacı toplumun sosyal, siyasal ve ekonomik olarak gelişmesine katkı sağlamaktır. STK'ların temel işlevleri toplumun ihtiyaç duyduğu belirli hizmetleri sunmak, yönetimin şeffaflık ve hesapverebilirlik ilkelerine göre düzenlenmesine katkı sağlamak, vatandaşların kendilerini ilgilendiren süreçlere katılımını sağlamak, toplumda ortak faaliyetleri geliştirmek, insan hakları, toplumsal cinsiyet, çevre, göçmenlik, yoksulluk, çocuk hakları, sağlık, mülteci hakları, tüketici hakları gibi konularda yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde duyarlılık yaratmak, sorunların çözümüne katkı sağlamak, kamuoyu oluşturmak, vatandaşlar arasındaki ilişkileri geliştirmek ve toplumsal güveni arttırmaktır (Edwards, 2009: 14-15; Pratt, 2004: 315; Boli ve Thomas, 2004; Berkovitch, 2004). Sivil toplum örgütleri gönüllülük esasına dayanmakta, kolektif yarar anlayışını benimsemekte ve kar beklentisi gütmeyen faaliyetlerini siyasi veya ekonomik güçlerden bağımsız şekilde gerçekleştirmektedir (Özer, 2008: 87). Ancak, dünyada faaliyet gösteren STK'ların tamamının bu temel misyonları gerçekleştirebilecek şekilde yapılandırıldığını ve belirledikleri amaçlar doğrultusunda faaliyet gösterebildiklerini söylemek güçtür. Neo-liberalizm, küreselleşme ve demokratikleşme sürecinde etkili toplumsal aktörler haline gelen STK'ların belirli bir misyon çevresinde değil, bağışçılar ya da partiler gibi çeşitli aktörlerin siyasal etki alanlarında kalmalarını Clayton (2000) sivil toplum kuruluşlarının karşı karşıya olduğu önemli sorunlar içerisinde değerlendirmektedir.

Bu etki STK'ların siyasal bir mücadele aracına dönüşmesine neden olmaktadır. Bu durumda STK'lar otonomluğunu kaybetmekte, STK'larda ideoloji ya da ortak amaçlar işlevsizleşmekte, ortak değerler ve misyon değersizleşmekte, yönetim kişiselleşmekte, bu kuruluşlar kar amacı güden, faaliyet alanı belirsiz olan ve faaliyetleri sürdürülebilir olmayan bir biçim almaktadır. Söz edilen etkilere açık olan sivil toplum kuruluşlarının, misyoner örgütlerin yapısal özelliklerini yansıtmadıkları görülmektedir. Ayrıca bu şekilde biçimlenen sivil toplum kuruluşları meşruiyet kaynakları olan hesapverebilirlik, temsil ve performans ilkelerinden uzaklaşmaktadır (Lister, 2003). Güçleri ve faaliyetleri toplumsal kaynaklara dayanan STK'lar için meşruiyet, toplumsal alanda güven kazanmaları bakımından oldukça önemlidir. Bu güvenin oluşmasında, STK'ların üyelerine, destekçilerine ve kamuoyuna karşı hesap verebilir olmaları ve faaliyetlerinde toplumu temsil edebilmeleri gerekmektedir (Kaldor, 2003). Edwards (2009) sivil toplum kuruluşlarının etkili olmaları için gereken koşulları misyonu açıkça tanımlama, siyasal ve ekonomik alandan bağımsızlık, hesap-verebilir olma, şeffaflığı sağlama ve toplumsal talepleri temsil edebilme şeklinde özetlemiştir. STK'ların faaliyetleri, üyeleri, destekçileri, ekonomik kaynakları ve bütçelerine ilişkin bilgileri kamuoyunun ulaşabileceği şekilde yayınlamaları, örgütlerin hesap-verilebilirlik ve şeffaflığı sağlamaları sürecinde önemli bir yere sahiptir.

STK'ların sayısındaki artış, etki alanlarındaki genişleme, bu örgütlerin toplumsal alanda üstlendikleri işlevler ve örgütlerin karşı karşıya oldukları sorunları aşmak için sahip olmaları gereken yapısal özelliklerin belirlenmesi, bu kuruluşların örgütsel açıdan belirli standartlar çerçevesinde incelenmelerini gerektirmektedir. Sivil toplum kuruluşlarını örgütsel açıdan değerlendirmek için öncelikle bu kuruluşların sınıflandırılacağı örgüt modelinin yani bu örgütlerin yapısal olarak hangi özelliklere sahip olmaları gerektiğinin belirlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle, çalışmada ilk olarak örgütlerle ilgili genel bilgi verilmekte ve örgüt kavramı ve örgütlere yönelik bazı yaklaşımlar incelenmektedir. Bu çerçevede, Mintzberg'in örgütlere ilişkin yapılandırma teorisi ele alınmaktadır. Mintzberg örgütlerin temel özelliklerini ve işleyiş mekanizmalarını açıkladıktan sonra, örgütleri özellikleri bakımından sınıflandırmaktadır. Bu sınıflandırma, sivil toplum kuruluşlarını örgütsel açıdan incelerken kullanılmaya elverişli bir değerlendirme şeması sunmaktadır. Bu şemaya göre, STK'lar belirli bir misyon çevresinde bir araya gelen gönüllülerin faaliyet gösterdiği kuruluşlar olarak misyoner örgütler çatısı altında yer almaktadır. Çalışmada ikinci olarak dünyada ve Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının gelişim süreci açıklanmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının karşılaştıkları sorunlar üzerinde durulmaktadır. Son olarak, Türkiye'de faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri yapılandırma teorisi kapsamında değerlendirilmekte ve örgütlerin yapısal olarak eksikleri belirlenmekte, karşılaştıkları sorunları çözmeye ve örgütsel olarak gelişme sürecinde hangi yapısal özelliklere sahip olmaları gerektiği üzerinde durulmaktadır.

2. ÖRGÜT YAPISI, YAPILANDIRMA TEORİSİ VE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİ

Örgüt, insanların belirli amaçlara ulaşmak için bir araya gelerek oluşturduğu, kendine özgü sınırları, kuralları, hiyerarşik yapısı, iletişim sistemleri, üyeler arasında koordinasyon sağlayan ilke ve mekanizmaları olan, belirli bir çevre içerisinde bulunan, eylemlerin örgütün üyelerini, örgütün kendisini ve toplumu etkilediği birlikler ya da ortaklıklar (Parsons, 1956; Hall ve Tolbert, 2005) şeklinde açıklanmıştır. Örgüt yapısı ise, örgüt içerisindeki iş bölümü, görevler, hiyerarşi, pozisyonlar, kural ve düzenlemeleri (Hall ve Tolbert, 2005: 30) ifade etmektedir. Örgüt yapısına yönelik farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Klasik yaklaşım, Weber'in bürokrasi olarak adlandırdığı verimli, güvenilir, ideal bir örgüt yapısının oluşturulabileceği düşüncesine dayanmaktadır. İlerleyen dönemlerde, Weber'in kuramına oldukça yakın olan mekanik örgüt ve bu yaklaşımın mantıksal açıdan tersi olarak ifade edilen hiyerarşi yerine, iletişim ve çevreyle etkileşim gibi unsurlar üzerinde duran organik örgüt yaklaşımları geliştirilmiştir (Hall ve Tolbert, 2005).

Örgüt yapısıyla ilgili olarak örgütlerin tasarımı konusu üzerinde durulmaktadır. Örgüt tasarımı kısaca amaçları gerçekleştirmek ve başarılı olmak için örgütün nasıl bir yapıya sahip olması gerektiğinin tasarlanması (Hall ve Tolbert, 2005: 77) olarak ifade edilmektedir. Örgütlerin tasarlanması fikri örgütlerin rasyonel olarak biçimlendirilebileceği anlayışına dayanmaktadır. Ancak örgütlerin rasyonel olarak biçimlendirilebileceği anlayışı örgütlerin yapılanma sürecindeki farklı birçok faktörün etkisini basite almakla eleştirilmektedir. Bu noktada örgütlerin stratejik olarak biçimlendirilmesi fikri önem kazanmaktadır. Örgütler yapılandırılırken birçok çevresel etkenin varlığı dikkate alınarak çevresel koşullara uygun stratejik bir seçim yapılması gerekliliği ileri sürülmektedir. Buna göre örgütsel yapının temel belirleyicisi olarak örgüt stratejisi üzerinde durulmaktadır (Child, 1976; Chandler, 1990). Bu yaklaşımla ideal, tek bir örgüt yapısından söz edilemeyeceği (Scott ve Davis, 2007: 127) vurgulanmaktadır.

Örgütlerin stratejik tercihlere göre biçimlendirilebileceğini savunan araştırmacılar örgütleri yapıları bakımından sınıflandırmıştır (Scott ve Davis, 2007: 130). Bu sınıflandırmalardan biri de Mintzberg'in (2003) 'Örgütlerin Yapılandırılması' adlı makalesinde söz konusudur. Bu çalışmada Mintzberg, örgütlerin genel özelliklerini açıklamış, daha sonra örgütleri yapıları yani bölümleri, işleyiş mekanizmaları ve tasarım parametreleri bakımından birbirinden ayırarak sınıflandırmıştır. Örgütlerin bölümleri faaliyetlerin gerçekleştirildiği merkez (operating core), yöneticilerin faaliyetleri izleyebildiği örgüt içindeki stratejik doruk (stratejik apex), çalışanlar ile üst yönetim arasındaki hiyerarşiyi oluşturan ve yöneticilerden oluşan orta kademe (middle line), örgüt içerisinde planlama ve örgütün diğer bölümlerindeki çalışmaları kontrol eden ve otorite hiyerarşisinin dışında bulunan uzmanlardan oluşan tekno-yapı (technostructure), örgüt faaliyetleri boyunca destekleyici birçok hizmetin gerçekleştirdiği destek birimi (support staff) ve örgütün iskeletini oluşturan ve belirli normlardan oluşan ideoloji şeklinde açıklanmıştır. Her örgütte bu bölümlerin yanı sıra örgütün yapısını ve işleyişini etkileyen iki temel etkenden; örgüt içerisindeki çalışanların ve yöneticilerin oluşturduğu 'iç koalisyon' ve örgüt dışındaki ortaklardan, çıkar gruplarından, kamudan, örgüt destekçilerinden ve derneklerden oluşan 'dış koalisyon'dan söz edilmiştir.

Mintzberg (2003: 210) her örgütte koordinasyonu sağlamak amacıyla işleyen altı temel mekanizma olduğunu belirtmiştir. Bunlar şöyledir:

- Karşılıklı uyum, basit ve informal iletişimle işlerin koordine edildiği mekanizma,
- Doğrudan yönlendirme, tek bir kişinin işleyiş sürecindeki kişileri yönlendirdiği mekanizma,
- İş sürecinin standardizasyonu, işin programlanması ile sağlanan koordinasyon,
- Çıktıların standardizasyonu, iş sürecinden ziyade faaliyetlerin tanımlanan sonuçlar bağlamında değerlendirilmesine dayanan koordinasyon,
- Becerilerin standardizasyonu, çalışanların uzmanlaşması ve herkesin ne yapması gerektiğini bilmesi sayesinde gerçekleşen koordinasyon,
- Normların standardizasyonu, çalışanların ortak değer, düşünce ve inanç biçimlerine sahip olması ve bu sayede herkesin ortak hedeflere yönelmesiyle sağlanan koordinasyon.

Bu mekanizmalar örgüt yapısının temel unsurları olarak belirtilmiştir. Örgütler bu mekanizmalardan hepsine ya da bir kısmına aynı anda sahip olabilmektedir. Mintzberg (2003) örgütleri sınıflandırırken belirli tasarım parametrelerinden yararlanmıştır. Bunlardan merkezsizleşme (decentralization) örgütün yapısını belirleyen parametrelerin başında gelmektedir. Merkezileşme dikey ve yatay olarak ikiye ayrılmakta, dikey merkezileşme yatay güç dağılımından farklı olarak yetkilendirmeye dayanmaktadır. Diğer taraftan seçimsel merkezsizleşme

(sınırlı yatay) örgüt içerisindeki farklı yerlerde farklı kararlar üzerinde güç dağılımına işaret ederken, paralel merkezsizleşme (sınırlı dikey) tek bir yerde farklı kararlar üzerinde güç dağılımına işaret etmektedir. Mintzberg (2003) merkezsizleşme biçimlerini gücün en üst noktada dikey ve yatay merkezleşmesi, sınırlı yatay merkezsizleşme (seçimsel), yatay merkezsizleşme, sınırlı dikey merkezsizleşme (paralel), dikey ve yatay merkezsizleşme (faaliyet alanında gücün dağılımı), seçimli dikey ve yatay merkezsizleşme ve salt merkezsizleşme olarak açıklamıştır.

Mintzberg (2003) örgütsel yapıyı belirleyen unsurları açıkladıktan sonra, bu unsurlar çerçevesinde örgütleri yapılarına göre sınıflandırmaktadır. Tablo 1’de bu sınıflandırma görülmektedir:

Tablo 1. Yapılar ve Örgütsel Sınıflandırma

Yapı (Konfigürasyon)	Birincil Koordinasyon Mekanizması	Örgütün En Önemli Bölümü	Merkezsizleşme (Decentralization) Biçimi
Girişimci Örgütler	Doğrudan yönlendirme	Stratejik doruk	Dikey ve yatay merkezleşme
Makine Örgütler	İş sürecinin standardizasyonu	Tekno-yapı	Sınırlı yatay merkezsizleşme
Profesyonel Örgütler	Becerilerin standardizasyonu	Faaliyet merkezi	Yatay merkezsizleşme
Bölümlenmiş Örgütler	Çıktıların standardizasyonu	Orta kademe	Sınırlı dikey merkezsizleşme
Yenilikçi Örgütler	Karşılıklı uyum	Destek birimi	Seçimli Merkezsizleşme
Misyoner Örgütler	Normların standardizasyonu	İdeoloji	Merkezsizleşme
Siyasal Örgütler	Hiçbiri	Hiçbiri	Değişiyor

Bu sınıflandırmada ele alınan yedi örgüt biçimi koordinasyon, temel bölüm ve merkezsizleşme düzeyleri bakımından değerlendirilmiştir. Bu sınıflandırmaya göre sivil toplum kuruluşlarını yapısal özellikleriyle misyoner örgütler çatısı altında incelemek mümkün görünmektedir. Misyoner örgütlerin en temel özellikleri sinerji, sinerjinin temel kaynağı olarak ifade edilen örgütsel ideoloji, normların standardizasyonu, kurumsallaşma ve merkezsizleşmedir. Sinerji örgüt üyelerinin, örgüt içindeki farklı birimlerin ya da yan örgütlerin koordinasyon içerisinde faaliyet göstermesini sağlayan temel unsur olarak ifade edilmiştir. Sinerjinin gelişiminde ideoloji belirleyici bir rol oynamaktadır. İdeolojinin temel görevi örgüt üyeleri arasında uyumu sağlamak ve onları ortak değerler çerçevesinde bir arada tutmaktır (Mintzberg, 1996: 370). İdeolojinin gelişim aşamaları örgütün kuruluşu ve kurumsallaşma süreciyle paralellik göstermektedir. Buna göre, kuruluş aşamasında örgütsel yapı henüz kurumsallaşmamış ve ideoloji henüz gelişmemiştir. Bu aşamada örgütün, liderin ya da kurucu kadronun kişisel çabaları ile varlığını sürdürdüğü belirtilmiş, örgütte merkezleşmenin olduğu, işleyişin esnek bağlara ve kişisel ilişkilere dayandığı (Mintzberg, 1996: 370) ifade edilmiştir. Kurumsallaşma sürecinin, örgütün faaliyet süresine bağlı olduğu, bu süreçte örgüt ideolojisinin biçimlendiği ve ideolojinin kendini yeniden üretmeye başladığı, faaliyetlerin çeşitlendiği ve merkezsizleşme sürecinin gerçekleştiği açıklanmıştır. Kurumsallaşma sürecinde, güç dağılımı ve rotasyona bağlı bir kontrol mekanizmasının bulunduğu ifade edilmiştir. Mintzberg (1996: 371) ideolojinin örgütü bürokratikleşme ve siyasallaşmaya karşı koruduğuna dikkat çekmiştir. Misyoner örgütlerde, örgütü koruyan ve örgütün sürekliliğini sağlayan temel güç örgütün misyonu olarak vurgulanmış, bu nedenle misyonun açık ve net bir şekilde tanımlanmış olması gerektiği belirtilmiştir.

Bu açıklamalar ışığında misyoner örgütler için geçerli olan belirli bir misyonun tanımlanması koşulunun sivil toplum kuruluşları için de büyük bir önem taşıdığı söylemek mümkündür. Bu kuruluşlar faaliyetlerini belirli bir misyona dayandıran, bu faaliyetleri belirli normlar çerçevesinde gönüllüler ya da az sayıdaki görevliler aracılığıyla gerçekleştiren örgütlerdir. Bu örgütlerin misyonları toplumsal amaçlarla bağlantılıdır. Şenkal (2012:102) bu durumu “sivil toplum örgütleri, kendi örgüt sınırlarını aşan bir misyon için kurulurlar.” şeklinde vurgulamaktadır. STK’larda örgüt ideolojisi ya da amaç birliği üyeleri bir arada tutan temel unsuru oluşturmaktadır. Sivil toplum alanı bir gönüllülük ve dayanışma alanı olması nedeniyle, temelde faydacılık esasına göre değil, amaçları gerçekleştirmek için gerekli olan motivasyonu sağlayan ortak ideallere dayanmak durumundadır (Talas, 2011: 389). Bu örgütlerde merkezi bir güç yerine yönetim sürecine katılım söz konusudur. Çalışmalar işbirliği içerisinde sürdürülmekte, bireyler bu süreçlerde farklı roller alabilmektedir. Örgüt üyelerinin faaliyetlerinde uzmanlaşma ve iş bölümü yoğun değildir. STK’lar herkese açık olmakla birlikte, örgütün misyonu ile kendisi arasında ilişki kurabilen kişilerin katılımına dayanmaktadır (Deakin, 2001: 77-79). Bu katılım hem faaliyetleri hem de sivil toplum

örgütlerinin şeffaflığı ve güvenilirliği için gerekli olan denetim ve karar süreçlerini kapsamaktadır.

Kaldor (2003: 24), sivil toplum kuruluşlarının kolektif dayanışmaya dayanması, faaliyetlerine katılan ve faaliyetlerinden yararlanan kişilerin çeşitliliği nedeniyle hesapverebilirlik konusunun STK'lar için sorunlu bir konu olduğunu belirtmektedir. Sivil toplum örgütünün faaliyetlerini gerçekleştirmekle sorumlu olan kişilerin kim olduğuna cevap vermek diğer örgütlere kıyasla daha zordur. Bu kapsamda, hesapverebilirlik bakımından destekçiler ile yararlanıcıları, dışsal ortakları ve kurumsal çalışanları bir araya getirebilecek, bunlar arasında iletişim ve bilgi akışını sağlayabilecek ortamların oluşturulmasının önemi vurgulanmıştır. Hesap-verilebilirliği sağlamak için önerilen, toplumsal denetimin süreç içerisinde sağlanması ya da katılımcı bütçe yaklaşımı gibi yöntemler, sivil toplum kuruluşlarında etkileşimli ve paydaşların katılımına açık denetim yöntemlerini geliştirme düşüncesine dayanmaktadır.

Son yıllarda sivil toplumun öneminde ve kuruluşların sayısında ciddi bir artış olmakla birlikte STK'lar, kurumsal ve yapısal açıdan gelişmişlik bakımından önemli sınırlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Bazı STK'lar kurumsal gelişimini tamamlamıştır. Ancak halen pek çok STK kurumsallaşma bakımından sorunlu bir noktada bulunmaktadır.

3. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN GELİŞİMİ

Sivil toplum örgütlerinin gelişim sürecinde bazı dönüm noktaları bulunmaktadır. Bunlar, Sovyetler Birliği'nin çöküşü, ekonomik liberalleşme, neo-liberalizmin etkisi, ulus devletlerin güç kaybı ve 1970'lerden itibaren Afrika, Doğu Avrupa, Asya ve Latin Amerika'da başlayan demokratikleşme dalgası şeklinde özetlenebilir (Clayton vd., 2000; Edwards, 2009; Huntington, 2007). Neo-liberalizmin gelişimiyle ulus devletlerin faaliyet alanının küçültülmesi savunulmuş, kamu yönetimi alanında hâkimiyet kazanan Yeni Kamu İşletmeciliği (YKİ) modeli ile yönetimin verimli ve etkili hale getirilmesi ve hizmetlerin özel sektöre devredilmesi amaçlanmıştır (Ömürgönülşen, 2003; Berktaş, 2007). Ancak Yeni Kamu İşletmeciliği modelinden beklenen sonuçlara ulaşılamamıştır. Bu süreçte, toplumsal etkenleri dikkate alan, demokratik kültürün geliştirilmesine dayanan, YKİ'nin temel ilkelerini içerisinde barındırmakla birlikte siyasal katılımı ve farklı aktörler arasında etkileşimi öngörmesi bakımından ondan ayrılan yönetim modeli geliştirilmiştir (Gündoğan, 2010: 34). Bu model siyasal, ekonomik ve toplumsal amaçlar doğrultusunda faaliyet gösteren yapılar arasında karşılıklılık ve koordinasyon öngören, çok aktörlü, âdem-i merkezîyetçi, yerel, ulusal, uluslararası toplumsal aktörleri içine katan bir yönetim modeli olarak (Güzelsarı, 2003: 17) açıklanmıştır. Küreselleşme sürecinde yaşanan güç kayması ile devletin merkezi gücündeki zayıflama artmıştır. Merkezi yönetim anlayışına karşı çok aktörlü ve çok düzeyli bir yönetim anlayışına dayanan yönetim yaklaşımıyla yönetsel süreçlerde işletmelerin, sivil toplum örgütlerinin ve vatandaşların katılımı öngörülmekte ve farklı aktörler arasında bağlantı kuran uluslararası ağların önemi artmaktadır (Held ve McGrew, 2003; McMahon, 2010; Wijkman, 1998; Deakin, 2001: 108; Waters, 1995: 117). Küreselleşme ve demokratikleşme sürecinde ulus devletin faaliyet alanının daralması, sivil toplum örgütlerinin gelişimini hızlandırmıştır. Bu süreçte, ulusal ya da uluslararası sivil toplum örgütlerinin devlet ve devletle ilişkili kurumlara oranla, pek çok farklı insanı ortak sorunlar konusunda bir araya getirmek bakımından daha fazla potansiyele sahip olduğu (Waters, 1995: 118) savunulmuştur¹.

1992'de Rio de Janeiro'da çevre konusunda düzenlenen küresel konferans, 1995 yılında Pekin'de düzenlenen kadın hakları konferansı, 1999 yılında 15 STK'nın Davos'ta düzenlenen Dünya Ekonomik Forumu'nda temsil edilmesi ve 2002 yılında Güney Afrika'nın Johannesburg şehrinde sürdürülebilir kalkınma konusunda düzenlenen konferans STK'ların gelişiminde etkili olmuştur (Boli ve Thomas, 2004; Bond, 2004; Heywood, 2013: 194). Günümüzde 40,000'in üzerinde uluslararası, 20,000'in üzerinde küresel düzeyde faaliyet gösteren gönüllü kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşların yüzde doksanı 1970 yılından sonra kurulmuştur (Edwards, 2009: 23). STK'lar son yıllarda örgütsel açıdan da oldukça gelişmiştir. Örneğin, dünyada yoksullukla mücadele eden CARE örgütünün bütçesi 2013 yılında 500 milyon dolardan fazladır (give.org, 2017). Dünya Doğayı Koruma Vakfı'nın üye sayısı beş milyona ulaşmıştır. Bu örgüt 80'den fazla ülkede faaliyet göstermektedir ve örgütün 6,000'in üzerinde tam zamanlı çalışanı bulunmaktadır (panda.org, 2017). 2016 yılındaki varlığı 300 milyon doların üzerindedir (worldwildlife.org, 2017). Çevre alanında faaliyet gösteren Greenpeace, 55 ülkede faaliyet göstermektedir ve 2,8 milyon destekçisi bulunmaktadır. 2015 yılı gelirleri 1,6 milyon avronun üzerindedir (greenpeace.org, 2017).

Türkiye'de sivil toplumun gelişim sürecine bakıldığında, 1970'lerden itibaren dünyada başlayan demokratikleşme dalgasına paralel bir gelişme olduğu söylenebilir. Ancak bu süreç istikrarlı bir şekilde ilerleyememiştir. 1970'lerden 1990'lara kadar olan dönemde Türkiye'de iki askeri müdahale yaşanmıştır (Ahmad, 2007; Ünsaldı, 2008). Bu müdahaleler sivil toplumun gelişimi bakımından olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Çaha ve diğerleri (2013: 18), Türkiye'de köklü bir sivil toplum geleneği olmakla birlikte, sivil toplumun esas olarak

¹ Yönetişim yaklaşımına ve ona bağlı gelişen sivil toplum anlayışına karşı bazı eleştiriler de söz konusudur. STK'ları tek merkezli küresel hegemonyanın kurulma araçları ya da refah, kalkınma, özgürlük gibi bir takım değerlerden ziyade, ekonomik örgütlerin çıkarlarını geliştirme, toplumsal taleplere dayanmayan hegemonik bir süreç olarak (Negri ve Hardt, 2008; Falk, 2001: 184) değerlendiren yaklaşımlar mevcuttur.

“1980 sonrasında, çoğulcu ve sivil bir kamusal alanın gelişimine” paralel bir şekilde geliştiğini belirtmektedir. Türkiye’de 1990’lı yıllarda sivil topluma duyulan ihtiyaç artmıştır. Bu yıllar, toplumda demokratik kurumlara karşı güvensizliğin arttığı, yolsuzluğun, ekonomik krizlerin ve toplumda hoşgörüsüzlüğün hâkim olduğu yıllar olmuştur (Kalaycıoğlu, 2008). Bu süreçte yönetimde hesapverebilirlik, şeffaflık, siyasal katılım ilkeleri gibi değerler zarar görmüştür. Bu toplumsal değerlerin yeniden inşasında sivil toplum örgütlerine önemli bir rol düşmekle birlikte, Türkiye’de sivil toplum örgütlerine katılım oranı, gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça düşük bir seviyede seyretmiştir (Kalaycıoğlu, 2008: 7-9).

Türkiye’de sivil toplumun gelişim sürecindeki önemli dönüm noktalarından biri 1996 yılında yapılan Habitat Forumu olmuştur (CIVICUS, 2005). Bu uluslararası buluşma sonrasında yüzlerce sivil toplum örgütü harekete geçmiştir. 1999 Marmara Depremi sonrasında AKUT Arama ve Kurtarma Derneği’nin çalışmaları sivil toplum örgütlerinin gelişim sürecindeki bir diğer önemli aşama olmuştur. Bu felaket sonrasında, AKUT’un göstermiş olduğu başarı sivil toplum örgütlerinin toplumsal önemini gündeme getirmiştir. 2001 yılında Kopenhag Kriterleri’nin kabulü ile bireysel hak ve özgürlüklerin yasal güvencelere kavuşması sivil toplumun gelişiminde rol oynayan bir diğer etkidir (CIVICUS, 2005). Bunların yanı sıra Türkiye’de merkezsizleşme, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, ekonomik liberalleşme, yönetsel reformların hayata geçirilmesi, demokratikleşme ve Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde sivil toplumun gelişimi için sağlanan destekler, oluşturulan mevzuat, anayasal değişiklikler, insan hakları, özgürlükler, asker-sivil ilişkileri, hukukun üstünlüğü gibi alanlarda yapılan düzenlemeler sivil toplum örgütlerinin gelişimine katkı sağlamıştır (Çaha vd., 2013: 22; Keyman, 2006; Onbaşı, 2005; Karakurt-Tosun, 2007).

Sivil toplum örgütlerinin son dönemdeki gelişimine rağmen, Türkiye’de güçlü bir sivil toplumdan söz etmek için henüz erken olduğu söylenebilir. Bu noktadaki en önemli eksikleri sivil toplum örgütlerine katılım düzeyinin düşük olması, bu örgütlerin uzun yıllar faaliyet gösteren köklü kuruluşlar olmaması, STK’lara yönelik güvensizlik, toplumu yakından ilgilendiren konularda STK’ların faaliyetlerinin sınırlı olması, toplumu temsil kabiliyetlerinin zayıf olması, örgütlerdeki performans sorunları, bağışçı ve gönüllü sayısındaki sınırlılıklar, örgütlerin bürokratikleşmeye ve siyasal etkiye açık olması şeklinde ifade etmek mümkündür (TÜSEV, 2011). Kalaycıoğlu (2008) Türkiye’de herhangi bir gönüllü kuruluşa üye olduğunu belirten seçmen sayısının yüzde yedi civarında olduğunu belirtmiştir. TÜSEV ve CIVICUS’un (2011) “Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası” adlı raporuna göre, Türkiye’de 4,547’si vakıf, 86,031’i dernek olmak üzere 90,578 sivil toplum kuruluşu faaliyet göstermektedir. Ancak Türkiye nüfusuna oranla sivil toplum kuruluşu sayısının oldukça düşük olduğu belirtilmiştir: Her 100,000 kişinin yalnızca 5,790’ı bir sivil toplum kuruluşu üyesidir. Gençlerin katılım düzeyi %8 ile 55 ülke arasında en düşük düzeyindedir. Gençlerin katılım gösterdiği sivil toplum kuruluşu türleri arasında %11’lik bir oranla spor kulüpleri ilk sırada bulunmaktadır (TÜSEV, 2012). Kadınların üyeliği %10,4 düzeyindedir. Türkiye’de derneklerin %18,1’ini “dini hizmetlerin geliştirilmesine yönelik hizmet faaliyetleri” veren cami dernekleri, %14,3’ünü spor kulüpleri, %13,7’sini yardımlaşma dernekleri, %9,5’ini kalkınma ve konut dernekleri, %10’unu ise mesleki dayanışma örgütleri oluşturmaktadır. Vakıfların çalışma alanları arasında sosyal yardım (%56,1), eğitim (%47,5) ve sağlık (%21,84) başta gelmektedir. Resmi kayıtlara göre vakıfların sadece %1,28’i demokrasi, hukuk ve insan hakları alanında çalışmaktadır. Türkiye’de bağış ve gönüllülük düzeyi de oldukça düşüktür. Türkiye, insanların tanımadıkları kişilere yardım etme eğilimleri açısından değerlendirildiğinde 153 ülke içinde 134’ncü sırada yer almaktadır. Halkın sivil topluma güven oranı ise %51’dir (TÜSEV, 2011). Ayrıca, Türkiye’de STK’ların önemli bir bölümünün uluslararası bir örgütten ya da siyasal kuruluştan destek aldığı, dolayısıyla STK’ların otonom olmadıkları (Yıldırım, 2004) belirtilmektedir.

Sivil toplum örgütlerine yönelik güvensizlik, örgütlerdeki performans sorunları, destek bakımından sınırlılıklar, örgütlerin bürokratikleşme ve siyasallaşma eğilimi Türkiye’de sivil toplumun gelişiminin önündeki önemli engellerdir (TÜSEV, 2011). Sivil toplumun devletle ilişkisi siyasal iktidar ile girdiği şiddet içermeyen çatışma kapsamında olmalıdır (Keane, 2009: 1). Ancak, devleti sınırlandıran, sorgulayan ya da kontrol altında tutan devlet dışı, siyasal iktidara gelme veya kar elde etme amacı olmayan kuruluşlar olarak sivil toplum kuruluşlarının Türkiye’de ya zayıf ya da dış ilişkiler sistemine bağımlı olduğu (Talas, 2011: 387) vurgulanmaktadır. Türkiye’de sivil toplum örgütlerinin günümüzdeki eğilimleri ve Avrupa Birliği gibi kurumlarla ilişkisi konusunda Çaha ve diğerleri (2013: 22) Türkiye’de sivil toplum örgütlerinin ideolojik temelden uzaklaşarak projeci bir yaklaşıma yöneldiğini, Avrupa Birliği’nin sağladığı finansal desteğin, sivil toplumun gelişiminde bir katkı sağlamakla birlikte, sivil toplum örgütlerinin özerklikten ve misyonlarından uzaklaşmaları bakımından bir tehlike yarattığını belirtmiştir. Bu sorunların yanı sıra, Heper ve Yıldırım (2001: 12) Türkiye’de sivil toplumla ilgili popülizm, kayırmacılık ve fırsatçılığın sivil toplumun gelişimi bakımından önemli engeller oluşturduğunu vurgulamıştır. Bayhan (2002: 1) Türkiye’de sivil toplum örgütlerinde himayeciliğin ve akraba ilişkilerinin etkili olduğunu ve bu örgütlerin iktidara gelmeyi amaçlayan siyasal vasıtalarla dönüştüğünü ileri sürmüştür. Aslan (2010: 358) sivil toplumun, iktidarı ele geçirmek gibi siyasal bir amacı olmaması gerektiğini vurgulayarak, sivil toplumu “devletten bağımsız bir toplumsal alan olup, vatandaşların, aile veya devlet tarafından temsil edilmeyen ortak çıkarlarının alanı” şeklinde açıklamıştır. Bu çalışmalar ışığında, Türkiye’de sivil toplum örgütlerinin siyaset ve toplum arasındaki hassas dengeyi koruma konusunda sorunlar yaşadıklarını katılım, finansal kaynak ve mevzuat bakımından sorunların

yanı sıra misyonsuzluk, bürokratikleşme, siyasallaşma ve meşruiyet kaybı gibi örgütsel sorunlara karşı da açık olduklarını söylemek mümkündür.

Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarıyla ilgili yapılan çalışmalar, bu örgütlerin kurumsal yapı ve örgütsel özellikleri hakkında bazı bilgiler vermektedir. Buna göre, Çaha ve diğerlerinin (2013) yaptıkları “TRA2 Bölgesi Sivil Toplum Kuruluşları Profili” başlıklı Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars ve bu illere bağlı ilçelerde faaliyet gösteren 320 sivil toplum kuruluşu üzerine gerçekleştirdikleri çalışmada kuruluşların “örgütlenme biçimi, yasal statüsü, kar amacı güdüp gütmeye, kuruluş süreci ve yöneticilerin bileşimi, kuruluş amacı ve hedef kitlesi, üye ve gönüllü profili, alt yapı ve bilişim teknolojisi, gelir kaynakları, bir STK olarak karşılaştığı sorunlar” analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuçları, STK’larda kurumsallaşma düzeyinin çok düşük olduğuna işaret etmektedir. Bu durumun sebepleri arasında kurumların uzun bir geçmişe sahip olmamalarına bağlı olarak deneyim eksikliği ve istikrarsızlığın etkilerinden söz edilmiştir. Çalışmada, kurumsal kapasite ve örgütlenme biçimi bakımından zayıflıkların söz konusu olduğu, alt yapı ve gelir kaynaklarının yetersiz olduğu, üye profili ve üyelerin ilgisizliği gibi nedenlerin kuruluşları karşılaştıkları problemleri çözme konusunda güçsüz hale getirdiği belirtilmiştir. Çalışmada müstakil kuruluş yüzdesi %69,6; bir kuruluşun şubesi ya da temsilcisi olan kuruluşların yüzdesi %29,4 olarak tespit edilmiştir. Kurumların %5,9’unun kar amacı güttüğü ortaya konulmuştur. 50 yıldan fazla faaliyet gösteren kuruluşların yüzdesi %2,8 olarak tespit edilmiştir. 1990’dan önce kurulan STK yüzdesi 15,9; 2000 yılından önce kurulan STK’ların yüzdesi 20,9 olarak açıklanmıştır (Çaha vd., 2013: 27).

STK’ları örgütsel açıdan değerlendirme imkânı sunan TUSEV’in (2011: 146) araştırmasında da, Türkiye’de STK’ların temel sorunları arasında, STK’ların kurumsallaşma düzeylerinin düşük olmasından söz edilmiştir. Bu durum yönetim yapılarında, kaynaklarında ve ilişkilerindeki sorunlara bağlanmaktadır. Ayrıca, bu rapor STK’ların ihtiyaç duyulan ve talep edilen kurumsallaşmanın nasıl gerçekleşeceği konusunda gerekli bilgi ve deneyime sahip olmadığını belirtmektedir. STK’ların uluslararası ağlarla ilişki düzeyinin düşük olduğu açıklanmış, uluslararası düzeyde herhangi bir “federasyon, üst kuruluş, şemsiye örgüt veya destek ağına üyelik” düzeyinin %28 olduğu belirtilmiştir (TUSEV, 2011: 99). Sonuç olarak, Türkiye’de sivil toplum örgütleri için kurumsallaşma ve bu kurumsallaşmanın nasıl sağlanacağı konularında yol gösterecek standartlara duyulan ihtiyaçtan söz etmek mümkündür. Mintzberg’in yaklaşımında sivil toplum örgütlerine ilişkin temel özellikler ve bu örgütlerin sahip olması gereken yapı açıklanmaktadır. Bu açıdan, bu çalışmada, sivil toplum örgütlerine ilişkin söz konusu sınıflandırmanın Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının değerlendirilmesine katkı sağlayacağı ve bu örgütlerin sahip olması gereken kurumsal yapı hakkında yol gösterici olabileceği düşünülmektedir. Mintzberg’in misyoner örgütlere ilişkin tasarımının, sivil toplum örgütlerinin sahip olması gereken özellikler hakkında vereceği bilginin örgütlerin kendi örgütsel yapılarına en uygun olan tasarımı geliştirmelerine ve kuruluşların karşı karşıya oldukları engelleri aşarak gelişmelerine yardımcı olabileceği umulmaktadır.

4. TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNİN ÖRGÜTSEL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde, örgüt yapısı bakımından misyoner örgütlerin özelliklerini taşımayan STK’ların, bürokratikleşme, merkezileşme, otonomluğunu kaybetme, siyasallaşma ve verimsizleşme gibi problemlerle karşılaşabileceği düşüncesinden hareketle, Türkiye’de faaliyet gösteren belirli STK’lar misyoner örgütlerin temel özellikleri çerçevesinde incelenmekte ve sonuçlar söz konusu sorunlarla ilişkili olarak değerlendirilmektedir. Mintzberg’in misyoner örgüt sınıflandırması sivil toplum örgütlerini örgütsel yapıları bakımından değerlendirmeye elverişli göstergeler sunmaktadır. Bunlar daha önce örgütün misyonu, ideolojisi, normların standartlaşması ve merkezizlik olarak açıklanmıştır. Ancak, bu öğeler örgütün gelişim sürecindeki bazı aşamalarla yakından ilişkilidir. Bu bakımdan ilk aşama, örgütün belirli bir misyon çerçevesinde kurulmasıdır. Örgütün kurucuları bu aşamada etkindir ve liderin etrafında gelişen merkezi bir yapılanma söz konusudur. Zamanla belirli değer ve davranışlar biçimlenmekte ve ideoloji oluşmaktadır. İkinci aşama örgüt yapısının, değerlerin ve süreçlerin daha belirgin hale gelmesi, faaliyetlerin belirginleşmesi ve normların standartlaşmaya başlamasıdır. Bu aşamada örgüt kurumsallaşmaktadır. Üçüncü aşama faaliyetlerin çeşitlenmeye başladığı ve örgüt içinde farklı birimlerin oluşmaya başladığı merkezileşme aşamasıdır. Son aşama sinerjinin oluştuğu, örgüt faaliyetlerin çeşitlendiği ve farklı alanlarda, örgütün bölümleriyle koordinasyonun geliştiği aşamadır (Ogliastri, 2008; Mintzberg, 1996). Örgütsel yapıdaki bu gelişim örgütün yaşı ve büyüklüğü ile yakından ilgilidir. Mintzberg, uzun süredir varolan ve büyük ölçekli örgütlerin daha fazla kurumsallaştığını ve faaliyetlerinde uzmanlaştığını ifade etmiştir. Çalışmanın bu kısmında misyoner örgütler çatısı altında ele alınan STK’ların örgütsel açıdan değerlendirilmesinde bu unsurlar dikkate alınarak belirli göstergeler tespit edilmiştir. Bu göstergeler ışığında Türkiye’deki sivil toplum örgütlerinin ne derecede misyoner örgütlerin yapısal özellikleriyle uyumlu bir örgütsel yapıya sahip olduğu incelenmiştir. Bu çerçevede, bu örgütlerin açık olduğu olumsuz etkiler karşısındaki durumları ele alınmıştır.

4.1. Yöntem

STK'ların örgütsel açıdan değerlendirilmesinde kullanılan göstergeler: Örgütün misyonunun açıkça tanımlanmış olması, örgütün yaşı, örgütün büyüklüğü (üye sayısını ya da bütçe bilgisini kamuya paylaştıran örgüt sayısı az olduğu için büyüklük göstergesi örgütlerin şube ve temsilcilik sayısı çerçevesinde değerlendirilmiştir), faaliyet alanı, örgütün faaliyet raporunun açıklanmış olması, faaliyet çeşitliliği, örgütün partnerlerinin bulunup bulunmadığı, mali denetim raporu, yönetim şeması, görevlerin açıkça tanımlanması ve örgütün çatısı altında kurulan ve farklı faaliyetleri gerçekleştiren alt ya da yan örgütlerin bulunup bulunmadığıdır. Örgütün misyonunun açıkça tanımlanmış olması ve bu misyonun korunması örgütün iç ve dış olumsuz etkilere karşı korunmasının da temel şartı olarak belirtilmektedir. Örgütün yaşı, büyüklüğü ve faaliyetlerinin belirliliği örgütün kurumsallaşma ve normların standartlaşma düzeyi hakkında bilgi vermektedir. Faaliyet raporu ve mali raporlar örgütlerin performans, hesapverebilirlik ve temsil özellikleri bakımından değerlendirilmesine imkân sağlamaktadır. Faaliyet çeşitliliği ve yönetim şeması örgütteki güç paylaşımı hakkında fikir vermektedir. Son olarak örgütün kendi içinde alt örgütlere ya da yan örgütlere sahip olması bu örgütün koordinasyon içinde çalışma kapasitesi ve gelişmişlik düzeyi hakkında bilgi vermektedir.

Çalışmada Türkiye’de farklı faaliyet alanlarında önde gelen ve tanınan 90 sivil toplum örgütü belirlenmiştir. Bu örgütlerin isimleri Ek 1, Tablo 3’te açıklanmaktadır. Bu 90 örgütten rastgele seçilen 30 STK, belirlenen göstergeler çerçevesinde incelenmiştir. Seçilen örgütler ve örgütlerin isimlerinin çalışmada kullanılan kısaltmaları şöyledir: İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV), İnsan Hakları Derneği (İHD), Türk Demokrasi Vakfı (TDV), Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD), Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KADER), Açık Toplum Vakfı (ATV), İnsanca Yaşamı Destekleme Derneği (İYDD), ARI Hareketi Derneği (ARI), Tüketiciyi Koruma Derneği, (TÜKODER), MORÇATI Kadın Sığınma Vakfı (MÇ), Çağdaş Gazeteciler Derneği (ÇGD), Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV), Sosyal Demokrasi Vakfı (SDV), Ekonomistler Platformu (EP), Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği (US), Türk Kızılayı Derneği (KD), Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD), AKUT Arama ve Kurtarma Derneği (AKUT), Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA), Altınokta Körler Derneği (Anokta), Deniz Feneri Derneği (DFD), Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV), Arama Kurtarma Araştırma Derneği (AKA), Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı (ÇEVKOR), Bedensel Engellilerle Dayanışma Derneği (BEDD), Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı (SSYV), Türk Eğitim Derneği (TED), Akay Arama Kurtarma Acil İlkyardım Derneği (AKAY), Türkiye Tabiatını Koruma Derneği (TTKD), Türkiye Engelliler Spor Yardım ve Eğitim Vakfı (Tesyev). Çalışmada belirlenen göstergeler örgütlerin 2011 yılı kurumsal web sayfalarındaki bilgiler doğrultusunda incelenmiştir. Dünyadaki kurumsallaşmış ve örgütsel açıdan gelişmiş sivil toplum örgütlerinin kurumsal web sitelerinde bu bilgilere ulaşmak mümkündür.²

4.2. Bulgular

Çalışmanın bulguları Tablo 2’de sunulmaktadır. Bu tabloda sivil toplum örgütlerinin isimlerinin kısaltmalarından yararlanılmış, göstergeler doğrultusunda örgütlerin yapıları değerlendirilmiştir. Tablo 2’de yer alan göstergelerden faaliyet süresi “Yıl” kategorisi altında, faaliyet gösterdiği şehir sayısı “İl” kategorisi altında, faaliyet gösterdiği ülke sayısı “Ülke” kategorisi altında açıklanmıştır. Kuruluşların bağlantılı olduğu alt ve yan örgütlere ilişkin bilgiler dipnot olarak aktarılmıştır.

Çalışmanın bulgularına göre, incelenen sivil toplum örgütlerinin neredeyse tamamı misyonlarını açık bir şekilde ifade etmiştir. Ayrıca, örgütler ilkelerini ve yönetim yapısına ilişkin bilgileri de belirtmiştir. Bu göstergeler örgütlerin amaç ve bu amaca ulaşmak için gerçekleştirmek istedikleri faaliyetleri göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

STK’lar kurumsallaşma ve normların standartlaşması açısından değerlendirilirken örgütlerin faaliyet süreleri, büyüklükleri ve faaliyet çeşitliliği önem kazanmaktadır. STK’lar bu açıdan incelendiğinde, %66’sının 25 yıldan daha az süredir faaliyet gösterirken, yalnızca %13’ünün 50 yıldan fazla süredir faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir. Faaliyet sürelerine ilişkin yüzdeler, Türkiye’de sivil toplumun gelişiminin son otuz yıldır gerçekleşen demokratikleşme sürecine paralel olduğunu göstermekle birlikte, yalnızca az sayıda sivil toplum örgütünün kurumsallaşma sürecini gerçekleştirecek kadar uzun süre faaliyette bulunduğunu açıklamaktadır.

STK’lar büyüklükleri açısından değerlendirildiğinde yalnızca %10’unun ülkenin tamamında şube ya da temsilciliğe sahipken, %33,3’ünün şube veya temsilciliğe sahip olmadan genel merkeze bağlı olarak tek şehirde faaliyette bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, STK’ların %13’ü yurtdışında faaliyet göstermektedir. Bu ise örgütlerin çoğunlukla ulusal düzeyde faaliyet sürdürdüğüne işaret etmektedir.

² Bkz. <http://www.unicef.org/about/index.html>

STK'ların temel meşruiyet kaynakları -hesapverebilirlik, şeffaflık ve performans- açısından önemli zayıflıkları olduğu tespit edilmiştir. İncelenen STK'ların yalnızca %36,6'sında faaliyet raporu ya da faaliyetlerin ayrıntılı olarak açıklandığı bir bilgi şeması bulunmaktadır. Hesapverebilirlik açısından durumun daha fazla sorunlu olduğu söylenebilir. Çünkü mali denetim raporu bulunan ve bunu açıkça internet sayfasında yayınlayan örgütlerin oranı yalnızca %13,3'tür.

Uzun süredir faaliyet gösteren örgütlerin özellikle yardım, sosyal sorumluluk, çevre ve kalkınma alanlarında faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir. İncelenen örgütler genellikle belirli bir faaliyete odaklanmakta ve bu faaliyeti gerçekleştirme sürecinde yan faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Ancak farklı faaliyet alanlarında eşit derecede uzmanlaşan örgüt sayısının az olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 2. Türkiye'deki Sivil Toplum Örgütlerinin Örgütsel Açından Değerlendirilmesi												
		Misyonu	Süre	İl	Ülke	Faaliyet Çeşitliliği	Faaliyet Raporu	Mali Denetim Raporu	Partnerler veya Destekleyenler	İlkeleri	Yönetim Şeması	Görev ve Yetkiler
1	KD*	İnsanlara yardım etmek, insan hayatını ve sağlığını korumak, insanlar arasında işbirliğini ve dayanışmayı geliştirmek	144	81	1	Yardım, Sosyal Sorumluluk	Açıklanmış	Bilgi Yok	Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlar	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
2	TED	Türkiye'de eğitimin gelişimine katkıda bulunmak	84	21	1	Eğitim	Bilgi Bulunmuyor	Bilgi Yok	Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlar	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
3	TTKD	Ekosistemlerin ve doğal kaynakların korunması, en iyi şekilde kullanılması	57	26	1	Çevre, Sürdürülebilir Kalkınma	Açıklanmış	Bilgi Yok	Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlar	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
4	Anokta**	Körlerin toplumsal yaşamın her alanına diğer bireylerle eşit katılımını sağlamak	52	31	1	Yardım, Sosyal Sorumluluk	Açıklanmış	Bilgi Yok	Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlar	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
5	İKV	Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkıda bulunmak	47	1	2	Ekonomi, Kalkınma	Bilgi Bulunmuyor	Bilgi Yok	Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlar	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
6	TÜSİAD***	Türkiye'nin demokratik ve planlı kalkınmasına katkıda bulunmak	41	2	6	Ekonomi, Uluslararası İlişkiler	Açıklanmış	Yayınlanmış	Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlar	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
7	ÇGD	İfade ve basın özgürlüğünü geliştirmek	34	12	1	Gazetecilik	Bilgi Bulunmuyor	Bilgi Yok	Bilgi Bulunmuyor	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
8	SSYV****	Türkiye'de sağlık hizmetleri ile sosyal yardım ve sosyal hizmetleri herkese etkili biçimde sunabilmek için maddi ve manevi katkı yapmak	29	1	1	Sağlık Hizmetleri, Sosyal yardım	Bilgi Bulunmuyor	Bilgi Yok	Ulusal Kuruluşlar	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
9	İHD*****	İnsan hak ve özgürlükleri konusunda çalışmalar yapmak	26	35	1	İnsan hakları	Açıklanmış	Bilgi Yok	Bilgi Bulunmuyor	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
10	TDV*****	Türkiye'de demokrasinin gelişimine katkıda bulunmak	25	2	1	Demokrasi	Bilgi Bulunmuyor	Bilgi Yok	Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlar	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış

*KD adlı kuruluşun bağılantılı olduğu alt ve yan örgütler: Çadır Üretim İşletmesi, Mineralli Su İşletmesi, Türk Kızılayı Gençlik Hizmetleri, Afet Müdahale ve Yardımlar Yönetimi, Kan Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Eğitim Hizmetleri Bölümü, Teşhis ve Tedavi Hizmetleri Bölümü

** Altınokta Körlere Hizmet Vakfı

*** TÜSİAD adlı kuruluşun TÜSİAD Rekabet Forumu (REF), TÜSİAD Ekonomik Araştırma Forumu (EAF), TÜSİAD Dış Politika Forumu (DPF)

**** Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı İktisadi İşletmesi, Özel Dirimsel Tıp Merkezi

*****İnsan Hakları Vakfı

*****Demokrasi Enstitüsü

11	ÇYDD	Atatürk ilke ve devrimlerini korumak, geliştirmek, çağdaş eğitim yoluyla çağdaş insan ve çağdaş topluma ulaşmak	23	44	1	Eğitim, Demokrasi	Bilgi Bulunmuyor	Bilgi Yok	Bilgi Bulunmuyor	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
12	TİHV*	İnsan haklarını korumak ve işkenceye karşı mücadele etmek	22	6	1	İnsan hakları	Bilgi Bulunmuyor	Bilgi Yok	Ulusal Kuruluşlar	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
13	TÜKODER	Tüketici haklarını koruma, geliştirme ve tüketicilerin kendilerini koruyabilmelerine katkı	22	22	1	Tüketici Hakları	Bilgi Bulunmuyor	Bilgi Yok	Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlar	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
14	ÇEVKOR	Doğal, tarihi ve kültürel varlıkların korunması, geliştirilmesi, çevre bilincinin geliştirilmesi	21	1	1	Çevre, Kültür	Bilgi Bulunmuyor	Bilgi Yok	Bilgi Bulunmuyor	Bilgi Bulunmuyor	Açıkça Belirtilmiş	Bilgi Bulunmuyor
15	SDV**	Sosyal devletin ve demokrasinin gelişime katkıda bulunmak	20	9	1	İnsan Hakları, Demokrasi	Bilgi Bulunmuyor	Bilgi Yok	Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlar	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
16	TEMA***	Doğanın ve doğal varlıkların korunmasına katkıda bulunmak	20	81	2	Çevre	Açıklanmış	Yayınlanmış	Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlar	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
17	BEDD****	Bedensel engellilerin sağlık, eğitim ve yaşam kalitesi konularında sürekli gelişimi için en çok sayıda engelliye en geniş kapsamda yardım	19	2	1	Sağlık, Sosyal Sorumluluk	Açıklanmış	Bilgi Yok	Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlar	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
18	TEGV	Türkiye'de çocukların iyi bir şekilde eğitimine katkıda bulunmak	17	36	1	Eğitim	Açıklanmış	Yayınlanmış	Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlar	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
19	US	Kadın kuruluşları ve kadın hareketine duyarlı kişiler arasında ulusal ve uluslararası bir iletişim ağı oluşturmak	16	81	1	Kadın hakları	Bilgi Bulunmuyor	Bilgi Yok	Ulusal Kuruluşlar	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
20	AKUT	Her türlü acil durumda arama ve kurtarma faaliyetlerini gerçekleştirmek	16	16	1	Arama Kurtarma, Çevre, Sosyal Sorumluluk,	Ulaşılamıyor	Yayınlanmış	Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlar	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
21	ARI*****	Katılımcı demokrasiye, evrensel değerlere ve akılcılığa dayanan toplumsal anlayışı hayata geçirmek	15	1	8	Çevre, İnsan hakları, Kadın Çalışmaları, Uluslararası ilişkiler	Bilgi Bulunmuyor	Bilgi Yok	Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlar	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
22	KADER	Kadınların seçimle ve atamayla gelinen tüm karar mekanizmalarında eşit temsilini sağlamak	15	15	1	Kadın, Siyasal Katılım	Açıklanmış	Bilgi Yok	Bilgiye Ulaşılamıyor	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
23	DFD*****	İhtiyaç sahiplerine her türlü maddi ve manevi yardım gerçekleştirmek	14	44	1	Sosyal Yardım, Sosyal Sorumluluk	Ulaşılamıyor	Ulaşılamıyor	Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlar	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
24	AKA	Acil durumlarda arama ve kurtarma faaliyetlerini desteklemek	13	18	1	Arama Kurtarma	Bilgi Bulunmuyor	Bilgi Yok	Ulusal ve Yerel Kuruluşlar	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış

*İnsan Hakları Derneği

** Sosyal Demokrat İşbirliği Örgütü

***TEMA Almanya Vakfı, TEMA Hollanda

****DENİ İktisadi Şirketi

*****T. Katılım ve Gelişim Der., Kıbrıs Politikalar Merkezi, ARI Vakfı

*****Deniz Feneri Yoksulluk Araştırmaları Merkezi

25	TESYEV	Engelli bireylerin diğer bireyler gibi eğitim kurumlarından yararlanabilmeleri ve spor yaparak özgüven kazanmış mutlu bireyler haline gelmeleri	13	1	1	Spor, Sağlık ve Sosyal Sorumluluk	Açıklanmış	Ulaşılamıyor	Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlar	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
26	EP*	Ekonomi politikalarının ve Türkiye ekonomisinin gelişimine katkıda bulunmak	12	1	1	Ekonomi, Bölgesel Kalkınma	Açıklanmış	Bilgi Yok	Bilgi Bulunmuyor	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
27	MÇ	Şiddetle yüz yüze olan kadınlarla dayanışmayı sürdürmek, aile içindeki şiddete karşı mücadeleyi yaygınlaştırmak	12	1	1	Kadın hakları	Bilgi Bulunmuyor	Bilgi Yok	Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlar	Açıkça Belirtilmiş	Bilgi Bulunmuyor	Bilgi Bulunmuyor
28	AKAY	Afet ve teknolojik kaza mağdurlarına en kısa sürede yardım etmek	12	1	1	Arama Kurtarma ve Acil Yardım	Bilgi Bulunmuyor	Bilgi Yok	Ulusal Kuruluşlar	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
29	İYDD	Cinselliğini ticari unsur olarak gören ve kullananların topluma kazandırılmalarına katkıda bulunmak	6	1	1	İnsan kaçakçılığı, Toplum sağlığı, Uyuşturucuyla Mücadele	Bilgi Bulunmuyor	Bilgi Yok	Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlar	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış
30	ATV	Türkiye'nin insan hakları, demokrasi ve evrensel değerlere karşı daha duyarlı ve daha açık bir toplum olabilmesine katkı sağlamak	4	1	1	İnsan Hakları, Demokrasi, Sivil Toplum	Bilgi Bulunmuyor	Bilgi Yok	Bilgi Bulunmuyor	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Belirtilmiş	Açıkça Tanımlanmış

Tablo 2'ye göre, ulusal ve uluslararası kuruluşlarla ortak olan ve/veya bu kuruluşlardan destek alan STK'ların oranı %60'tır. Bunlardan %33,3'ü kırk yıldan fazla süredir faaliyet gösteren örgütlerdir. Ayrıca, uzun süredir faaliyet gerçekleştiren örgütlerin daha fazla alt ve yan örgüte sahip olduğu tespit edilmiştir. Birden fazla alt ya da yan örgüte sahip olan STK'ların %66,6'sı kırk yıldan uzun süredir faaliyet göstermektedir. Ancak 20 yıldan uzun süredir faaliyet gösteren, ulusal ve/veya uluslararası kuruluşlardan destek alan ve yan örgütlere sahip olan STK'lar arasında mali denetim ve faaliyet raporları açıklanmayan STK oranı %80'dir. Bu eksikliğin mali denetim ve faaliyet raporlarını yayınlamayan STK'ların meşruiyetlerini olumsuz yönde etkileyeceğini söylemek mümkündür.

İncelenen sivil toplum kuruluşları içerisinde Türk Kızılayı Derneği 144 yıl ile en uzun süredir faaliyet gösteren örgüt olması bakımından dikkat çekicidir. Bu örgüt en fazla alt ve yan kuruluşu sahip olan örgüttür. 81 ilde örgütlenmiştir ve faaliyet raporu açıklanan kuruluşlar içerisinde yer almaktadır. Ancak örgütün mali denetim raporuna ulaşamamış olması örgütün büyüklüğü ve köklü bir örgüt olması düşünüldüğünde dikkat çekici bir sonuçtur. Alt ve yan kuruluşları diğerlerinden fazla olan bir diğer kuruluş 41 yıldır faaliyet gösteren ve STK'lar arasında en fazla diğer ülkelerde temsilciliği bulunan Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği'dir. Örgütün faaliyet raporuna ve mali denetim raporuna ulaşılabilmesi örgütün kurumsallaşma durumuyla paralellik göstermektedir. Bu örgütün dışında 30 sivil toplum kuruluşu içerisinde faaliyet raporuna ve mali denetim raporuna birlikte ulaşılabilen yalnızca iki örgüt daha bulunmaktadır. Bunlar 20 yıldır faaliyet gösteren ve 81 ilde temsilciliği bulunan Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı ve 17 yıldır faaliyet gösteren ve 36 ilde temsilciliği bulunan Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı'dır. Bu çalışmadaki veriler bu kuruluşların tamamının örgütsel açıdan belirli bir düzeye sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu örgütlerin kurumsal açıdan sahip oldukları düzey kamusal açıdan da temel kurumsal şartları yerine getirebilen bazı sivil toplum örgütlerine tanınan haklardan yararlanabilmelerini sağlamaktadır¹. Buna karşın, Türk Eğitim Derneği gibi 50 yılı aşkın veya İktisadi Kalkınma Vakfı gibi 50 yıla yakın süredir faaliyet gösteren kuruluşlarda faaliyet raporu ve mali denetim raporuna ulaşamaması dikkat çekici bulgulardır.

1 Bu kuruluşların tamamının adında Türk, Türkiye gibi kelimeler geçmektedir. Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının isimlerinde Türk, Türkiye gibi kelimelerin geçmesi için İçişleri Bakanlığı'nın izni gerekmektedir ve bu kuruluşlarda aranan asgari şartlar şu şekilde belirtilmektedir: a) En az bir yıldan beri faaliyette bulunması, b) Amacı ve bu amacı gerçekleştirmek için giriştiği faaliyetler ve yaptığı hizmetler ile gelecekte yapılması düşünülen işlerin üyelerinin dışında topluma yararlı sonuçlar verecek nitelikte olması, c) Benzer amaçlı dernekler arasında en çok üyeye sahip olması, ç) Son üç yıl içinde, kendi üyeleri dışında ulusal veya uluslararası alanda yaptığı en az üç proje veya faaliyetini belgelendirmesi, d) Yerleşim yerinin bulunduğu il dışında, en az üç ilde şube veya temsilciliğinin bulunması, e) Bu konuda genel kurulunda karar almış olması (dernekler.gov.tr, 2017).

*Ekonomi Politikaları Enstitüsü

5. SONUÇ

Dünyada ve Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının önemi sahip oldukları toplumsal işlevlere ve amaçlarını belirli bir misyon çerçevesinde, siyasal ve ekonomik güç ilişkilerinden bağımsız, kar ya da siyasal iktidar amacının ötesindeki idealler doğrultusunda gerçekleştiren örgütler olmalarına bağlı olarak giderek artmaktadır. Ancak, sivil toplum örgütleri bir takım iç ve dış etkilerin neden olduğu sorunlara da açıktır. Türkiye’de sivil toplum örgütleri katılım, kaynak ve performans alanındaki sorunlarla karşı karşıyadır. Bu sorunlara bürokratikleşme, siyasallaşma, kayırmacılık ve hesap verilemezlik gibi olumsuzluklar da eklenmektedir. Türkiye’de sivil toplum örgütlerinin kurumsal yapılarıyla ilgili araştırmalar, bu örgütlerin yapısal açıdan önemli zayıflıkları olduğunu ve bu sorunları aşma konusunda gerekli bilgi ve tecrübeye sahip olmadıklarını vurgulamaktadır. Bu bakımdan, sivil toplum kuruluşlarının sahip olmaları gereken bir takım yapısal unsurların tespiti karşı karşıya oldukları sorunları aşma konusunda bu kuruluşlara bir takım standartlar sunarak yardımcı olabilir.

Örgütsel açıdan sivil toplum kuruluşlarının sahip olması gereken özelliklere ilişkin bir tasarıma Mintzberg’in örgütsel yapılandırma teorisi çerçevesinde ele alınan misyoner örgütlere dair sınıflandırmada rastlanmaktadır. Misyoner örgütlerin özellikleri hem sivil toplum örgütlerinin sahip olması gereken tasarım hakkında bilgi verirken hem de sivil toplum kuruluşlarının örgütsel açıdan değerlendirilebilmesine imkân sağlayan bir model sunmaktadır. Bu çalışmada, Mintzberg’in misyoner örgütlere ilişkin tanımladığı özelliklerle uyumlu göstergeler belirlenerek, Türkiye’deki sivil toplum kuruluşları örgütsel yapıları bakımından değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmadamisyoner örgütlere yönelik olarak açıklanan özellikler Türkiye’de sivil toplum örgütlerinin karşılaştıkları sorunları çözme konusunda takip edebilecekleri bir takım ilkeler oluşturmalarına katkı sağlayabilecek standartlar olarak düşünülmüştür. Bunun yanı sıra, Türkiye’deki sivil toplumun gelişmişlik düzeyine ilişkin sorunsal çerçevesinde, örgütlerin yapısal açıdan sahip oldukları özellikler üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Bu çalışmanın bulguları temel olarak sivil toplum kuruluşlarının internet sayfalarından ulaşılabilen bilgilere dayanmaktadır. Dolayısıyla bulguların bu yöntemsel bağlam içerisinde değerlendirilmesinde fayda vardır.

Çalışmanın sonuçlarına göre, incelenen sivil toplum örgütlerinin yapısal açıdan gelişmişlik düzeylerinin sivil toplumun Türkiye’deki gelişim sürecine paralel olduğunu söylemek mümkündür. Bulgularda örgütlerin misyonlarının, amaçladıkları faaliyetlerin, yönetim şemalarının, görev ve yetkilerin açıkça belirtildiği görülmektedir. Bu durum sivil toplum örgütlerinin gelişme sürecinde kurumsallaşma eğilimini göstermesi bakımından olumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Ayrıca seçilen örgütlerin internet sayfalarının bulunması ve kurumsal bilgilerin bu sayfalardan yayınlanması da söz konusu örgütlerin teknolojik gelişmelere uyum düzeyi bakımından olumlu bir işarettir. Buna karşın, STK’ların, faaliyet süreleri, büyüklükleri, alt veya yan örgütler oluşturma ve koordinasyon gibi göstergeler çerçevesinde incelendiğinde örgütlerin kurumsallaşma bakımından zayıf bir durumda olduklarını söylemek mümkündür. İncelenen STK’ların yan ve alt kuruluşlara sahip olma düzeyinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun örgütlerde merkezsizleşme ve koordinasyon süreçlerinin gelişimini olumsuz yönde etkileyebileceğini düşünmek mümkündür. Sivil toplum kuruluşları için en önemli sorunun temel meşruiyet kaynaklarını sağlayan hesapverebilirlik, şeffaflık ve performans alanında ortaya çıktığı görülmektedir. Örgütlerin faaliyet raporlarına, mali raporlarına ve üye sayılarına ilişkin bilgilere ulaşmak oldukça güçtür. Kurumsal açıdan gelişmiş bazı örgütlerin dışında bu bilgileri tam olarak paylaşan örgüt sayısı oldukça azdır. Yaş ve faaliyet yerlerinin yaygınlığı bakımından güçlü özelliklere sahip olan örgütlerde dahi, faaliyet ve mali bilgilere ilişkin eksikliklerin bulunduğu gözlemlenmektedir. STK’ların gerçekleştirmeleri gereken hedeflerin öncelikli olarak hesapverebilirlik, şeffaflık ve verimlilik alanında olduğunu söylemek mümkündür. Uluslararası düzeyde faaliyet gösteren, dünyaca tanınan ve bu çalışmada da üye veya çalışan sayıları, faaliyet gösterdikleri ülke sayıları ve mali durumları hakkında bilgi paylaşılan Dünya Doğayı Koruma Vakfı veya Greenpeace gibi sivil toplum kuruluşlarının internet sayfalarında söz konusu bilgileri güncel bir şekilde paylaştıkları görülmektedir. Bu çerçevede teknolojinin sağladığı imkânların da sivil toplum kuruluşlarının örgütsel açıdan gelişimine katkı sağlayabileceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (2007). **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, (Çev: A. Fethi), Hil Yayınları, İstanbul.
- Aslan, S. (2010). "Sivil Toplum ve Demokrasi", **Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 15/2, 357-374.
- Bayhan, V. (2002). "Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm", **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Mayıs**, 26/1, 1-13.
- Berkovitch, N. (2004). "The Emergence and Transformation of the International Woman's Movement", **The Globalization Reader**, (Ed: F. J. Lechner ve J. Boli), Blackwell, Massachusetts.
- Berktaş, F. (2007). "Liberalizm", **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, (Ed: B. Örs), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Boli, J. ve Thomas, G. M. (2004). "World Culture in the World Polity: A Century of International NGO", **The Globalization Reader** (Ed: F. J. Lechner ve J. Boli), Blackwell, Massachusetts.
- Bond, M. (2004). "The Backlash Against NGO", **The Globalization Reader**, (Ed: F. J. Lechner ve J. Boli), Blackwell, Massachusetts.
- Chandler, A. D. (1990). **Strategy and Structure: Chapters in the History of the American Industrial Enterprise**, MIT, Massachusetts.
- Child, J. (1972). "Organizational Structure, Environment and Performance: The Role of Strategic Choice", **Sociology**, 6/1, 1-22.
- CIVICUS (2005). **Civil Society Index Report For Turkey: Civil Society in Turkey: An Era of Transition**. (12.12.2016) http://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/civil_society_in_turkey_an_era_of_transition_civics_civil_s.pdf
- Clayton, A., Oakley, P. ve Taylor, J. (2000). "Civil Society Organizations and Service Provision", **Civil Society and Social Movements Programme United Nations Research Institute for Social Development**, Geneva.
- Çaha, Ö., Çaylak, A. ve Tutar, H. (2013). Sivil Toplum Kuruluşları Profili, Serka Kalkınma Ajansı. (20.05.2017) <http://www.serka.gov.tr/store/file/common/60fadba6b6cec97b0c07f5b2f41137f3.pdf>
- Deakin, C. (2001). **In Search of Civil Society**, Palgrave, New York.
- Dernekler.gov (2017). 5253 Sayılı Dernekler Kanunu (25.05.2017) <https://www.dernekler.gov.tr/tr/Derneklemleri/izne-tabi-islem/izne-tabi-islem.aspx>
- Falk, R. (2001). **Yırtıcı Küreselleşme – Bir Eleştiri**, (Çev: A. Çaksu), Küre Yayınları, İstanbul.
- give.org (2017). CARE's audited financial statements (25.05.2017) <http://www.give.org/charity-reviews/national/relief-and-development/care-usa-in-atlanta-ga-119>.
- greenpeace.org (2017). About Greenpeace, (25.05.2017) <http://www.greenpeace.org/international/en/about/>
- Gündoğan, E. (2010). "Yönetişim: Kuram, Boyutlar ve Uygulama", **Yönetişim**, (Ed. H. T. Eroğlu, H. E. Uğuz ve M. A. Çukurçayır), Çizgi Kitabevi, Konya.
- Güzelsarı, S. (2003). "Neo-Liberal Politikalar ve Yönetişim Modeli", **Amme İdaresi Dergisi**, 36/2, 17-34.
- Hall, R. H. ve Tolbert, P. S. (2005). **Organizations**, Pearson Education, New Jersey.
- Hardt, M. ve A. Negri (2008). İmparatorluk, (Çev: A. Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Held, D. ve McGrew, A. (2003). **Globalization / Anti-Globalization**, Blackwell, Massachusetts.

- Heper, M. ve Yıldırım, S. (2011). "Revisiting civil society in Turkey", **Southeast European and Black Sea Studies**, 11/1, 1-18.
- Heywood, A. (2013). **Küresel Siyaset**, (Çev: N. Uslu ve H. Özdemir), Adres Yayınları: Ankara.
- Huntington, S. P. (2007). Üçüncü Dalga - 20. Yüzyıl Sonlarında Demokratikleşme, (Çev: E. Özbudun), Kita Yayınları, Ankara.
- Kalaycıoğlu, E. (2008). **Türkiye'de Demokrasi'nin Pekişmesi: Bir Siyasal Kültür Sorunu**, Ergun Özbudun'a Armağan, Yetkin Yayınevi, İstanbul.
- Kaldor, M. (2003), "Civil Society and Accountability", **Journal of Human Development**, 4/1, 5-27.
- Karakurt-Tosun, E. (2007). "Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetimler Ve Sivil Toplum Kuruluşları", **PARADOKS, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi**, 3/2, 1-16
- Keane, J. (2009), Civil Society Definitions. (15.01.2017) http://www.johnkeane.net/wp-content/uploads/2009/01/jk_civil_society_definitions_encyclopedia.pdf.
- Keyman, E. F. (2006). **Türkiye'de Sivil Toplumun Serüveni: İmkânsızlıklar İçinde Bir Vaha**, STGM, Ankara.
- Lister, S. (2003). "NGO Legitimacy: Technical Issue or Social Construct?", **Critique of Anthropology**, 23, 175.
- McMahon, S. (2010). "Mark Bevir - Democratic Governance", Kitap Değerlendirme, **Journal of Global Analysis**, 1/2, 193-196.
- Mintzberg, H. (1996). "Ideology and The Missionary Organizations", **The Strategy Process**, (Ed. H. Mintzberg ve J. B. Quinn), Prentice Hall International, New Jersey.
- Mintzberg, H. (2003). "The Structuring of Organizations", **The Strategy Process**, (Ed: H. Mintzberg, J. B. Quinn, J. L. ve S. Ghoshal), Pearson Education Limited, New Jersey.
- Ogliastri, E. ve Flores, J. (2008). "Strategy and Structure in Civil Society Organizations in Latin America and Spain: A Four-Stage Model", **IE Business School Working Paper**.
- Onbaşı, F. (2005), **Sivil Toplum**, L&M Kitaplığı, İstanbul.
- Ömürgönülşen, U. (2003). "Kamu Sektörünün Yönetimi Sorununa Yeni Bir Yaklaşım: Yeni Kamu İşletmeciliği", Çağdaş Kamu Yönetimi I (Ed: M. Acar ve H. Özgür) Nobel, Ankara.
- Özer, M. H. (2008). "Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi Ve Sosyal Fonksiyonları", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, 7/26.
- panda.org (2017). WWF in Brief. (28.05.2017) http://wwf.panda.org/wwf_quick_facts.cfm
- Parsons, T. (1956). "Suggestions For a Sociological Approach to the Theory of Organizations I", **Administrative Science Quarterly**, 1/1, 63-85.
- Pratt, N. (2004). "Bringing Politics Back (in) Examining the Link Between Globalization and Democratization", **Review of International Political Economy**, 11/2, 311-336.
- Scott, W. R. ve Davis, G. F. (2007). **Organizations and Organizing: Rational, Natural, and Open System Perspectives**, Donnelly & Sons, New Jersey.
- Şenkal, A. (2012). "Küreselleşme, Sosyal Politikanın Dönüşümü ve Sivil Toplum Örgütleri", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 0/45.
- Talas, M. (2011). "Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi", **Türklük Bilimi Araştırmaları**, 29, 387-401

TUSEV (2011). **Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası CIVICUS Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) Türkiye Ülke Raporu II**, TÜSEV Yayınları, İstanbul.

TUSEV (2012). Türkiye’de Sivil Toplum. (01.01.2012) <http://www.tusev.org.tr/content/detail.aspx?cn=640&c=73>

Ünsaldı, L. (2008). **Türkiye’de Asker ve Siyaset**, (Çev: O. Türkay), Kitap Yayınları, İstanbul.

Wijkman, A. (1998). “Does Sustainable Development Require Good Governance?”, **UN Cronicles**, 35/3.

worldwildlife.org (2017). WWF 2016 Annual Report (25.05.2017) <https://www.worldwildlife.org/about/financials>.

Yıldırım, M. (2004). **Sivil Örumceğin Ağında**, Toplumsal Dönüşüm, İstanbul.

EK 1: Tablo 3. 90 Sivil Toplum Örgütünün Listesi

1	AIDS Savaşım Derneği	46	Ekolojik Yaşam Derneği
2	Tüm Tüketicileri Koruma Derneği	47	Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Derneği
3	Türk Psikologlar Derneği	48	Gıda Güvenliği Derneği
4	Türk Sosyal Bilimler Derneği	49	Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği
5	İktisadi Kalkınma Vakfı	50	Türk Kızılayı Derneği
6	Türkiye Aile Planlaması Derneği	51	Göç ve İnsani Yardım Vakfı
7	Türkiye Tabiatını Koruma Derneği	52	Hayvanları Koruma Derneği
8	Ankara Lösemili Çocuklar Vakfı	53	Türkiye Çevre Vakfı
9	Bilim ve Sanat Vakfı	54	Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği
10	Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı	55	Türkiye Deprem Vakfı
11	İnsan Hakları Derneği	56	Türkiye Sakatlar Derneği
12	IHH İnsani Yardım Vakfı	57	AKUT Arama ve Kurtarma Derneği
13	Türk Demokrasi Vakfı	58	Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
14	İstanbul Kültür Sanat Vakfı	59	Altnokta Körler Derneği
15	Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği	60	Türkiye Sokak Çocukları Vakfı
16	Sigarayla Savaşanlar Vakfı	61	Deniz Feneri Derneği
17	Tarih Vakfı	62	Türkiye Zeka Vakfı
18	Temiz Enerji Vakfı	63	Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
19	Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği	64	Umut Çocukları Derneği
20	Toplum Gönüllüleri Vakfı	65	Yaşama Dair Vakfı
21	Açık Toplum Vakfı	66	Yoksullara Yardım Ve Eğitim Vakfı
22	TSK Mehmetçik Vakfı	67	Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı
23	İnsanca Yaşamı Destekleme Derneği	68	Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı
24	Türk Dış Ticaret Vakfı	69	Nesin Vakfı
25	Türk Kalp Vakfı	70	Reklamcılık Vakfı
26	ARI Hareketi Derneği	71	Arama Kurtarma Araştırma Derneği
27	Tüketiciyi Koruma Derneği	72	Osmanlı Araştırmaları Vakfı
28	Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı	73	Su Vakfı
29	MORÇATI Kadın Sığınma Vakfı	74	Stratejik Araştırmalar Vakfı SAV
30	Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı	75	Ekolojik Araştırmalar Derneği
31	Türkiye Bilişim Vakfı	76	Hasta ve Hasta Yakını Hakları Derneği
32	Türkiye Diyanet Vakfı	77	İş Hayatı Dayanışma Derneği
33	Çağdaş Gazeteciler Derneği	78	Reklamcılar Derneği
34	Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı	79	Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı
35	Türkiye İnsan Hakları Vakfı	80	Bedensel Engellilerle Dayanışma Derneği
36	Türkiye Gaziler Kültür ve Dayanışma Vakfı	81	Türk Farmakoloji Derneği
37	Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı	82	Sağlık ve Sosyal Yardım Vakfı
38	Sosyal Demokrasi Vakfı	83	Akay Arama Kurtarma Acil İlk Yardım Derneği
39	Türkiye Millî Kültür Vakfı	84	Gençlik Spor Vakfı
40	Umut Vakfı	85	Türkiye Engelliler Spor Yardım ve Eğitim Vakfı
41	Vehbi Koç Vakfı	86	Türk Kardiyoloji Derneği
42	Avrasya Kalkınma ve İş Birliği Vakfı	87	Genç Gönüllüler Derneği
43	Deprem Arama Kurtarma Derneği	88	Türkiye Acil Tıp Derneği
44	Doğal Hayatı Koruma Vakfı	89	Türk Serbest Mimarlar Derneği
45	Ekonomistler Platformu	90	Türk Eğitim Derneği